

Lijst van termen en uitdrukkingen
die voorkomen in
rechterlijke archieven
en
notariële archieven
aanwezig in het
Regionaal Archief Rivierenland

J. Buylinckx

versie 5
10 december 2019

De procureurs (...) te gelasten (...) in hunne pleijdooijen, alle mogelijke kortheid, klaarheid en behoorlijke gemanierdheid te betragten en zig van vreemde termen en bastaardwoorden, die zij toonen zelfs niet te verstaan en de zaak eerder duijster maaken dan ophelderen, in 't vervolg te onthouden (...)

De stedelijke rechtbank van Culemborg heeft genoeg van allerlei ingeslopen procedurele misbruiken bij de behandeling van rechtszaken en het vreemde taalgebruik en zet daarom bij besluit van 4 september 1779 de puntjes weer eens op de i (Afschrift in Rechterlijke archief van het Graafschap Culemborg, toegang 1517, inv.nr. 94, achteraan, ongefolieerd.

Versie 1.0	1-3-2017
Versie 1.1	7-3-2017
Versie 1.2	12-4-2017
Versie 2	23-5-2017
Versie 3	27-6-2017
Versie 4	21-6-2018
Versie 5	10-12-2019

Toelichting

In deze lijst worden zoveel mogelijk alleen woorden en uitdrukkingen opgenomen die daadwerkelijk voorkomen in de in de titel genoemde archieven of de inventarissen van die archieven en in (bronnen)publicaties in verband met die archieven. De omschrijvingen van de betekenissen zijn zoveel mogelijk ontleend aan de betekenis (context) die zij in die archieven hebben. Voor andere betekenissen of andere woorden in rechterlijke archieven wordt verwezen naar diverse woordenboeken op de studiezaal, waaronder gespecialiseerde woordenboeken op het gebied van het Middelnederlands en juridische zaken. Daarnaast zijn er op internet diverse websites met woordenlijsten op het gebied van rechterlijke archieven, genealogie en historisch onderzoek. Van die hulpmiddelen is voor het opmaken van deze lijst ook dankbaar gebruik gemaakt.

De oudste rechterlijke en notariële stukken zijn in het Latijn gesteld. Hier is niet geprobeerd om alle Latijnse (vak)termen uit die stukken op te nemen, maar in de rechtspraktijk bleef het tot aan de Napoleontische tijd heel gebruikelijk om (in principe Nederlandstalige) teksten te doorspekken met allerlei Latijnse woorden, uitdrukkingen en afkortingen. Geprobeerd is daarvan de meest gangbare op te nemen.

Gebruikers moeten rekening houden met spellingsvarianten.

A

A iudice ex officio supplicans = aan de rechter op grond van zijn functie verzoeken

A.D. = Anno Domino (in het jaar des Heren)

A domino = (eigendomsverkrijging) door de rechtmatige eigenaar (verus dominus) (zie ook: a non domino)

A non domino = (eigendomsverkrijging) door een niet rechtmatige eigenaar (zie ook: a domino)

Aanlegger = eiser

Aanspraak = eis

Aanvang doen = een juridische procedure beginnen

Ab instantia absolveren = vrijspreken van het ten laste gelegde

Ab intestato = erfopvolging zonder testament (bij versterf)

Abandonneren = afstaan, verlaten

Abolitie = 1) kwijtschelding van straf 2) afschaffing

Abrogeren = te niet doen

Absent reipublicae causa = afwezig in het algemeen (publiek) belang

Absente = in afwezigheid van

Absentia causa = het ontbreken van een oorzaak

Absolutio pura = algehele vrijspraak

Absolveren = vrijspreken

Abundant = overvloedig

Abusen (abuysen, abuizen) = misbruiken

Abuseren = misleiden

Acceptatie = aanvaarding van een aanbod, een beding of een wissel
 Accoord = overeenkomst (tussen partijen ter beëindiging van een proces)
 Accorderen = overeenkomen (een accoord (overeenkomst) sluiten tussen procespartijen)
 Accusant = de procespartij die de tegenpartij van iets beschuldigd
 Accuseren = iemand beschuldigen
 Achterwesen = achterstallig vordering (ook: Afterwesen)
 Achterwesen = schuld (gezegd van iets dat iemand nog moet betalen (ten achter is)
 Acte respectueux, zie: akte van eerbied
 Actie = recht tot het instellen van een vordering
 Actie reserveren = de mogelijkheid openlaten / voorbehouden om een rechtsvordering in te stellen
 Actien = gerechtelijke stappen ondernemen
 Acquiten = bijlagen, meer in het bijzonder de bijlagen of justificatoire bescheiden van een aan toezicht of goedkeuring onderworpen rekening. Komt als zodanig veel voor in stukken over het beheer van boedels. (ook: kwitanties)
 Ad definitivam usque = tot aan het eindvonnis
 Ad finem litis = tot aan het einde van de rechtszaak
 Ad hoc = tot dit (doel)
 Ad lites cum potestate substituendi in communi forma = bevoegd, gemachtigd om, namens de lastgever, in een civiel proces als eiser of verweerder op te treden met de bevoegdheid om de verleende volmacht aan een ander over te dragen, zich te laten vervangen (cum potestate substituendi) op de gebruikelijke manier (in communi forma). Vaak wordt deze zinsnede nog voorafgegaan door de woorden 'in omnibus' (= in alle gevallen, in alle opzichten)
 Ad primam = tegen de eerstevolgende zittingsdag van het gerecht
 Ad ulteriora procederen = verder gaan met het proces
 Adjudicern = (gerechtelijk) toewijzen, toekennen
 Admissie = toelating tot de uitoefening van een functie of beroep
 Admitteren = toelaten
 Admodiatie = heffing van een verbruiksbelasting (vaak op grond van een raming van het verbruik)
 Admoditateur = inner van een verbruiksbelasting (zie ook: admodiatie)
 Advertissement = geschrift door partijen overgelegd na de behandeling van een zaak, maar vóór de beslissing in die zaak en waarin men zijn standpunt nader kon toelichten (het stuk bleef geheim voor de tegenpartij)
 Aequali gradu = in gelijke graad (verwant)
 Affirmeren = bevestigen
 Afgaande schepen = een schepen die uit eed gaat, uit functie gaat. Vaak was er een soort roulatiesysteem, waarbij er een "poule" was van schepenen, burgemeesters, oud-schepenen en oud-burgemeesters, die (bij toerbeurt) bepaalde functies bekleedden.
 Aflijvig = dood, gestorven
 Afterwesen, zie: achterwesen
 Akte van cessie = akte waarbij een vordering of een recht wordt overdragen aan iemand anders
 Akte van eerbied = (notariële) akte waarbij een meerderjarig kind, alvorens een huwelijk aan te gaan, de toestemming vraagt van zijn ouders of verdere bloedverwanten in opgaande lijn.
 Akte van indemniteit, zie: borgbrief

Akte van superscriptie = akte van een notaris of rechtbank omtrent de aanbieding en overneming van een besloten (holografisch) testament, meestal geschreven op een om het testament gevouwen omslag of op de achterzijde van het dichtgevouwen testament

Akte van transport = akte waarbij de overdracht (levering) van de eigendom van een onroerend goed plaats vindt (Is niet identiek aan koopakte. De koop kon mondeling of schriftelijk plaats vinden, de feitelijke levering werd vastgelegd in een akte van transport die werd gepasseerd / geregistreerd door een rechtbank of notaris. In de transportakte wordt lang niet altijd de prijs van het gekochte vermeld, alleen dat het goed is verkocht voor een overeengekomen prijs waarvan beide partijen verklaren dat die is betaald.)

Akte van verschijning, zie: comparuit

Akte van verwin, zie: verwin

Alienatie = vervreemden

Aliënatie = vervreemding, het doen overgaan in andere handen

Allodiaal, zie: Allodium

Allodium = vrij eigen goed waarover het bezitsrecht absoluut is (niet leenroerig)

Altum silentium = diep stilzwijgen

Ambachtskamer = instelling belast met het verzorgen van vakopleidingen voor arme kinderen (vooralsnog alleen aangetroffen in Tiel)

Ambo = beiden

Amende = 1) schuldbekentenis 2) boete, straf

Amende honorable = openlijke (openbare) schuldbekentenis, verontschuldiging, aangeboden door de belediger aan degenen die beledigd werd. Amende honorabale doen = openlijk bekennen iemand beledigd te hebben en daarvoor verontschuldiging aanbieden op de voor de beledigde partij meeste eervolle wijze. Zie ook: Amende profitabele

Amende profitabele = genoegdoening, door de belediger aan die degene die beledigd werd, door een schenking door de veroordeelde ten proefte van de winnaar van de zaak of ten behoeve van een door de hem aan te wijzen charitatieve instelling. Zie ook: Amende honorabele.

Amok = opschudding, beweging, geraas, geschreeuw, dreigend geroep

Ampliatie = aanvulling, verduidelijking, wijziging

Anno Domini = in het jaar des Heren

Annuatim = jaarlijks

Ante = voor

Ante interlocutoir = de fase van een procedure vóór het tussenvonnis

Ante nominata = voorgenoemd(e)

Antenuptiale voorwaarden = huwelijksvoorwaarden

Antinomina = werkelijke of schijnbare tegenstrijdigheid van een wet met zichzelf of andere wetten; onderlinge tegenspraak van twee of meer rechtsregels

Apostille = beschikking geschreven in de marge van een stuk

Appèl = hoger beroep

Appelant = iemand die in appel (hoger beroep) gaat

Appeleren = in hoger beroep gaan

Appointement = beschikking, regeling, afspraak (vaak in de vorm van een aantekening op een rekest geschreven of op een erbij gevoegd blad papier), ook wel: vonnis, uitspraak

Appointement dispositief = uitspraak na de litiscontestatie waarbij wordt bepaald hoe verder wordt geprocedeerd in een rechtszaak.

Apprehenderen = arresteren, gevangennemen, in beslag nemen

Apprehensie = arrestatie, gevangenneming, inbeslagname

Approberen = goedkeuren

Apud = bij

Apud acta = bij volmacht
 Appuyren = goedkeuren, ondersteunen
 Arbitrale correctie = straf naar goedvinden van de rechterbank
 Argutiën = spitsvondigheden
 Arrest = 1) vonnis in hoger beroep 2) beslag 3) aanhouding 4) besluit
 Arresteren = 1) aanhouden 2) beslag leggen 3) besluiten
 Articulen = punten waaruit de ingediende processtukken bestaan (ook de benaming van zulke puntsgewijs gestelde stukken)
 Assignatie = overdracht van een vordering op naam doordat een daartoe bestemde akte wordt opgemaakt en daarvan mededeling wordt gedaan aan degene die de vordering moet betalen (de schuldenaar)
 Assumeren = 1) aannemen of veronderstellen van bevoegdheden 2) toevoegen van personen (b.v. aan een bestuur) te completering of ter assistentie
 Astringeren = verplichten, dwingen
 Attentaat = 1) inbreuk op het recht van een ander 2) poging, onderneming 3) aanslag
 Attenteren = (iets) ondernemen (Komt b.v. voor in akten waarbij partijen vastleggen dat ze een afspraak of verplichting zullen nakomen zonder daartegen iets te ondernemen)
 Atterminatie = rechterlijk uitstel van betaling voor een bepaalde termijn
 Attest, zie: attestatie
 Attestant = hij die een getuigenis of verklaring aflegt (attesteert)
 Attestatie (ook: attest) = getuigenis, verklaring
 Attestatie de vita = verklaring / bewijs van in leven zijn
 Aufugeren = (ont)vluchten
 Authentieke akte = een akte die is opgemaakt en afgegeven door een daartoe (wettelijk) bevoegde functionaris of instantie (zie ook: onderhandse akte)
 Authorisatie = machtiging, volmacht
 Authoriseren = machtigen

B

Balmonden, zie: Verbalmonden
 Bannisement = verbanning
 Beneficie = voorrecht, gunst
 Beneficie van afstand (Beneficium abstinendi) = het voorrecht van erfgenamen om afstand te doen van een erfenis
 Beneficie van inventaris (Beneficium inventarii) = het voorrecht om een erfenis onder voorrecht van boedelbeschrijving te aanvaarden
 Beneficiëren = bevoordelen, begunstigen
 Beneficium (ook wel: privilegium) senatus consulti Vellejani = het voorrecht van een vrouw om niet in rechte aangesproken te worden op een door haar verleende borgtocht omdat borgtochten door vrouwen niet rechtsgeldig zijn, tenzij zij bij het verlenen van de borgtocht expliciet afstand doen (renunciëren) van dit voorrecht
 Besatinge = arrest, beslaglegging
 Besloten testament = een (meestal eigenhandig door de erflater geschreven) testament dat wel bij een rechtbank of notaris is gedeponneerd, maar niet ten overstaan van die notaris of rechtbank is opgemaakt.
 Besoigneren = overleg plegen
 Bestemoeder = grootmoeder
 Bestevader = grootvader

Bestoren = krachteloos maken, verzet tegen iets doen, het ontnemen van rechtskracht aan iets

Beteren = schadeloos stellen

Bezetten = beslag leggen

Bij provisie = voorlopig

Bijvrouw, zie: concubine

Bijzit, zie: concubine

Bloedschande = incest

Bloeimaand = mei

Bloot eigendom = juridisch eigendom (Iemand die het bloot eigendom van onroerende goederen heeft is hoofdgerechtigde en heeft het juridische eigendomsrecht, maar het goed is belast met een zakelijke recht van een ander, bijvoorbeeld het vruchtgebruik.)

Boedel = het geheel van iemands vermogen, zowel in onroerende als in roerende goederen, met de daaraan verbonden rechten en schulden

Boedelcedel, zie: boedelcedule

Boedelcedule (ook wel: boedelcedel) = inventaris / lijst van goederen die tot een boedel behoren

Boedelscheiding = verdeling van een boedel (onder erfgenamen)

Boelhuis; zie: erfhuis

Boeren = beuren (ontvangen van geld)

Bondig, zie: bundig

Borg, zie verborging

Borgbrief (ook akte van idemniteit of ontlastbrief) = verklaring waarbij wordt gegarandeerd dat iemand die in zijn nieuwe woonplaats tot armoede vervalt, geheel of gedeeltelijk zal worden ondersteund door de plaats van herkomst (geboorteplaats) c.q. dat de nieuwe woonplaats geheel of gedeeltelijk schadeloos wordt gesteld voor de kosten van de ondersteuning of dat betrokkene in geval van armoede weer welkom is in (of: kan worden teruggestuurd naar) de plaats van herkomst

Borger, zie: burger

Borgerrecht, zie: burgerrecht

Borgerschap, zie: burgerrecht

Borgtocht = afspraak waarbij iemand zich borg stelt voor een ander

Breuk = boete

Buiten pijn en banden = zonder toepassing van foltering (een bekentenis / verklaring tijdens foltering moest altijd buiten pijn en banden bevestigd worden om rechtsgeldig te zijn)

Buitenburger, zie: burgerrecht

Buitenpoorter, zie: burgerrecht

Bundig (ook wel: bondig) = vast, onverbrekelijk, geldig, deugdelijk, onaantastbaar, van kracht en waarde, voor echt erkend, authentiek, gezaghebbend (gezegd in het bijzonder van overeenkomsten, besluiten, redeneringen, bewijsgronden, e.d.)

Burgemeester = functionaris belast met het dagelijks bestuur. Vrijwel elke plaats had twee burgermeesters, ze zijn als zodanig geen lid van het gerecht (schepensbank), maar kunnen wel meerdere functies hebben en dus ook tevens schepens zijn.

Burger (ook: borger) = iemand die het burgerrecht van een stad heeft verkregen van het stadsbestuur of die het heeft verkregen doordat hij geboren is uit ouders die burger zijn. (Een stad kende tot in de Bataafs-Franse tijd naast burgers ook inwoners / ingezetenen zonder burgerrecht). Een burger werd elders vaak poorter genoemd, maar die term wordt in het werkgebied van het RAR niet of nauwelijks gebruikt. (Zie ook: burgerrecht)

Burgergeding = een term die bij het RAR tot nu toe alleen is aangetroffen in het rechterlijke archief van Tiel en die voorkomt bij de burgerlijke rechtspraak en slaat op zaken waarbij beide partijen inwoner van Tiel zijn. Tegenover burgergeding staat vreemding, waarbij een van beide partijen niet uit Tiel afkomstig is.

Burgerlijke rechtspraak of civiele rechtspraak = rechtspraak tussen burgerlijke (private) partijen

Burgerrecht = het recht dat aan het burgerschap (poorterschap) verbonden is. Om het burgerschap te verkrijgen van het stadsbestuur en om het te houden moest aan bepaalde voorwaarden worden voldaan en had men rechten en plichten (die niet in elke stad hetzelfde waren). Vaak wordt onderscheid gemaakt tussen het groot burgerschap waardoor men vrij handel mocht drijven en winkelnering uitoefenen in de stad, maar ook, in tegenstelling tot de bezitters van het klein burgerschap, kon profiteren van de tolvrijheden en andere privileges die de stad elders (buiten de stad) bezat. Zonder dat men burger was kon iemand geen lid worden van een ambachtsgilde. Sommige steden kenden ook buitenburgers of buitenpoorters, dat wil zeggen mensen die het burgerrecht van de stad kregen / hadden en die niet in de stad woonden.

Burgerschap, zie: burgerrecht

Burgtaal, zie: borgtocht

Buurspraak = vergadering van burenen; ook gebruikt ter aanduiding van wat tijdens de buurspraak werd besloten

C

C.a. = cum annexis (met datgene wat er bijhoort)

C.s. = cum sociis of cum suis (met zijn medestanders of met de zijnen)

Cachet = zegel (De afdruk, meestal in lak of was, van een wapen, naamcijfer of ander teken tot waarmerk van oorsprong)

Calangeren (ook: calengeren) = (op)eisen, vorderen

Calengeren, zie: calangeren

Cameraar (ook: kameraar) = rentmeester, titel van een functionaris belast met de geldzaken van b.v. een stad

Canceleren = te niet doen, doorhalen

Canteren = gevestigd zijn, verblijf houden, kantoor houden (De betekenis is ook volgens het Woordenboek der Nederlandse Taal (WNT) nogal onduidelijk. In de rechtelijke archieven luidt de formulering vaak “sociëteit van negotie canterende op de firma ...” (Zie b.v. toegang 1517, inv.nr. 6208).

Capitaal delict = misdrijf waarop de doodstraf staat

Casseren = teniet doen, uitschrappen, doorhalen (komt meestal voor als aantekening bij akten waarbij wordt aangegeven dat de rechtsgevolgen van de akten teniet zijn gedaan (de schuld afbetaald, de tijns gelost, etc.). Vaak wordt dat dan ook op de akte aangegeven door een of meer doorhaling(en) of insnijding(en).

Castigeren = kastijden, straffen, tuchtigen

Casu quo (c.q.) = in het geval dat

Casus = (rechts)zaak

Casuspositie = casus, geval, zaak, vooral als oefening / voorbeeld (o.a. voor rechtenstudenten)

Causa = (rechts)zaak, oorzaak, reden

Causa civilis = burgerlijke rechtspraak

Causa criminalis = strafzaak

Causa debiti = reden van een (geld)schuld
 Cautie = het stellen van zekerheid of borg
 Cautie de non offendo = belofte (borg) tot het niet beschadigen / beledigen / aanvallen
 Cautie pro litum expensis = borg voor de kosten van een rechtszaak
 Caveren = het stellen van borg
 Cedel, zie: cedula
 Cederen = overgeven, afstand doen van
 Cedula (ook wel: cedel) = 1) lijst; schriftelijke opsomming 2) schriftelijk kennis- of lastgeving; een bewijsstuk 3) rekening 4) bewijs van betaalde rechten, geleidbiljet 5) een eigenhandig geschreven stuk, handschrift
 Cedula = lijst, kohier
 Ceel = lijst
 Cessie = overdracht van een vordering of recht tussen twee partijen
 Cessionaris = iemand die een vordering of een recht verkrijgt bij cessie (afstand, overdracht)
 Charter = stuk waarop een akte is geschreven die ter bekrachting is bezegeld
 Cijns = rente, betaald door de gebruiker van een onroerend goed
 Citatie = dagvaarding
 Citeren = dagvaarden
 Civiel = burgerlijk
 Civiele rechtspraak of burgerlijke rechtspraak = rechtspraak tussen burgerlijke (private) partijen
 Codicil = een wilsbeschikking van een erflater over ondergeschikte punten, niet bij testament (meestal eigenhandig geschreven, gedateerd en ondertekend document waarin de erflater bepaalde minder belangrijke roerende zaken regelt of wensen vastlegt)
 Collaterale successie = erfopvolging in de zijlinie
 Collateralis = bloedverwantschap in de zijlinie
 Collatie = 1) vergelijking van een afschrift van een stuk met het origineel 2) iemand benoemen in een kerkelijk ambt of voordragen voor een dergelijke benoeming 3) opgave bij de boedelscheiding na de dood van een erflater, van giften door erfgenamen van de erflater bij diens leven genoten
 Collatierecht, zie: collator
 Collator = iemand die iemand mag benoemen in een kerkelijk ambt of het recht (collatierecht) heeft om een voordracht te doen voor een dergelijke benoeming
 Collusie = geheime verstandhouding, samenspanning, om het opsporen van strafbare feiten te belemmeren of om derden te benadelen
 Commissie = aanstelling, opdracht
 Communicatoir proces = Een volledig schriftelijk gevoerd proces, waarbij de stukken over en weer 'gecommuniceerd' worden
 Comparant = degene die verschijnt voor het gerecht of notaris
 Compareren = verschijnt voor het gerecht of notaris
 Comparitie = verschijnen in rechte / voor het gerecht of notaris
 Comparuit = verklaring van het gerecht, dat men voor de rechtbank is verschenen. Deze wordt bijvoorbeeld gegeven als de tegenpartij niet is komen opdagen of kort voor de zitting is overleden (ook wel aangeduid als: akte van verschijning).
 Compensatis expensis = met compensatie van de gerechtskosten (die partijen van elkaar geëist hebben, maar die tegen elkaar wegvallen)
 Componeren = schikken, ook: een overeenkomst of verdrag sluiten
 Compositie = schikking, ook: overeenkomst, verdrag
 Concludendo = concluderen, besluiten, vaststellen

Concluderen = tot een slotsom komen, afsluiten
 Conclusie = slotsom, waarin een procespartij aan het eind van de eis (of het verweer) de vordering (of de afwijzing daarvan) formuleert
 Concordantie = overeenkomstig (vaak gebruikt onder afschriften van stukken waarbij de degene die het afschrift maakte (testor of attestor) getuigt dat het afschrift overeenstemt met het origineel, daarbij worden uitdrukkingen gebruikt als 'concordatiam testor', 'concordatiam attestor' of 'concordantiam testor cum originali')
 Concordat = komt overeen (wordt gezegd van een afschrift dat overeenkomt met het originele stuk)
 Concubinaat = buitenechtelijke samenleving
 Concubine = vrouw waarmee een man een relatie heeft / mee samenleeft (naast zijn wettige echtgenote). Ook wel: bijzit, bijvrouw, maîtresse
 Concussie = knevelarij, afpersing
 Condemnatie = veroordeling
 Condemneren = veroordelen, vonnissen
 Confessie = bekentenis, verklaring van een verdachte
 Confinatie = hechtenis
 Confinement = hechtenis
 Confirmatie = bevestiging
 Confirmeren = bevestigen
 Confisqueren = verbeurd verklaren, in beslag nemen
 Confiteren = bekennen
 Conquesten = vermogensaanwas (b.v. tijdens een huwelijk)
 Consent = toestemming
 Consenteren = toestemmen
 Considereren = in aanmerking nemen
 Consignatie (consigneren) = in bewaring geven (van geld), verzegelen
 Consorten = medestanders (in een proces degenen die (met anderen) tot dezelfde partij behoren)
 Constringeren = (iemand) dwingen om op een bepaalde wijze te handelen
 Consultatiën = overleg
 Contagieus = besmettelijk (contagieuze ziekte = besmettelijke ziekte)
 Contenderen = een eis of vordering indienen, eisen
 Contentieuze rechtspraak = rechtspraak waarbij sprake is van een juridisch geschil (ook wel eigenlijke rechtspraak genoemd in tegenstelling tot vrijwillige rechtspraak.
 Conthorale = bruid en bruidegom, zij die in het huwelijk treden (zij die gecontroleert worden)
 Continuatie = vervolg, aanhouding van een zaak
 Contra = tegen
 Contra-borg, zie: verborging
 Contract antenuptiaal = contract gesloten vóór het huwelijk, zie: huwelijksvoorwaarden
 Contradebat = betoog als weerwoord tegen het debat (zie ook: debat)
 Contraheren van een huwelijk = het aangaan van een huwelijk
 Contra-interrogatoriën = lijst van vraapunten door een van de partijen in een zaak overgelegd om daarop de tegenpartij te horen, welke lijst is opgemaakt als antwoord op een soortgelijke eerdere lijst van de wederpartij
 Contraremonstrantie = tegenbetoog, tegenprotest, tegenverweerschrift, tegenverzoekschrift
 Contrarie = in tegenspraak
 Contrarolleur (ook wel: contrerolleur)= controleur

Contraventeur = overtreder

Contra-verborging, zie: verborging

Contrazegel = tegenzegel (klein zegel), aangebracht op de achterzijde van een (groot) zegel

Contumax (contumacie) = weigeren om voor een bepaald gerecht te verschijnen (verstek laten gaan) of aan de afhandeling van een zaak mee te werken.

Conventie = oorspronkelijk proces (Wanneer op een eis een tegeneis volgt, wordt de eerste de eis in conventie genoemd en de tweede de eis in reconventie. De eiser in conventie wordt dan gedaagde in reconventie en omgekeerd).

Convidident = deelgenoot

Convoeien en licenten = belasting op in- en uitvoer van goederen (Convoeien waren oorspronkelijk ten tijde van de Republiek betalingen (belastingen) voor geboden bescherming van handelsschepen. Licenten waren oorspronkelijk betalingen om goederen te mogen uitvoeren of doorvoeren naar vijandelijk gebied. Na de tachtigjarige oorlog evolueerden deze heffingen tot algemene in- en uitvoerrechten, dus onverschillig of er nog daadwerkelijk bescherming werd geboden of sprake was van handel naar vijandelijk gebied.)

Coram = in tegenwoordigheid van getuigen

Coram et aliquibus (coram in quibusdam) = in tegenwoordigheid van getuigen en enige anderen

Coram et pluribus aliis = in tegenwoordigheid van getuigen en diverse anderen

Coram et plurimis aliis = in tegenwoordigheid van zeer veel anderen

Coram me = in mijn tegenwoordigheid

Corpus = lichaam, rechtspersoon

Correctie = bestraffing

Corrigeren = bestraffen

Corroberen = bevestigen

Costumen = gewoonterecht

Criminele rechtspraak of strafrechtspraak = rechtspraak inzake misdrijven en overtredingen

Culpabel = schuldig, strafbaar

Cum annexis = met datgene wat er bijhoort (vaak afgekort tot c.a.)

Cum expensis = met (eis van vergoeding van de) kosten

Cum interesse = met rente

Cum sociis = met zijn medestanders (vaak afgekort tot c.s.)

Cum suis = met de zijnen (vaak afgekort tot c.s.)

Cum tutore = met voogd (cum tutore electo = met gekozen voogd)

Cum uxore = met zijn vrouw

Curator = door het gerecht benoemde beheerder van de goederen van iemand die onder curatele is gesteld of van een minderjarige

Curator ad actum divisionis = beheerder van een te verdelen boedel, waarin handelingsonbekwamen of minderjarigen (mede) gerechtigd zijn

Curator ad lites = proces-voogd, diegene die voor iemand met een wettige voogd of curator dienst belangen behartigt in een rechtszaak tegen die voogd of curator

D

Dading (ook wel: deding) = een schikking aangaan, bijleggen van een strijd of geschil door wederzijds iets toe te geven

Dadingsvriend (ook wel: dedingsvriend) = iemand die behulpzaam is bij het totstandkomen van een dading

Dagelijkse heerlijkheid = (rechts)gebied waar het gerecht namens de heer alleen kleine burgerlijke zaken en vrijwillige zaken mag behandelen (elders ook wel ambachstheerlijkheid genoemd) (lage jurisdictie)

Dagement = dagvaarding

De effectu arresti = met betrekking tot de werking van de beslaglegging

De facto = in feite, feitelijk (in de praktijk) (in tegenstelling tot 'de jure')

De jure = volgens het recht, van rechtwege (formeel) (in tegenstelling tot 'de facto')

De nullitatie = met betrekking tot nietigheid

De rato caveren voor = borgstellen voor

De restituendo = met betrekking tot de terugbetaling

De triduo ad triduum = van termijn tot termijn (bij voeren van een schriftelijke procedure mocht tussen het wisselen van de stukken tussen partijen maar een beperkte, bepaalde tijd liggen)

Debat = al dan niet schriftelijk betoog waarin een eis wordt geformuleerd, een stelling geponeerd of iets in rechte wordt betwist (zie ook: contradebat)

Debattant = iemand die iets in rechte betwist (wederspreker, tegenspreker)

Decideren = beslissen

Declaratie van kosten = eis die een eiser bij het gerecht indient wanneer hij een bepaald gespecificeerd geldbedrag van de gedaagde te vorderen heeft

Declinatoire exepatie, zie: exepatie

Decreet = bevel, besluit, verordening

Decreet van apprehensie = arrestatiebevel

Deding, zie: dading

Dedingsvriend, zie: dadingsvriend

Deducent = iemand die een deductie voor een gerecht brengt

Deductie = stuk waarin een zaak wordt bepleit, stuk waarin uit gestelde feiten een eis wordt afgeleid

Defaillant = de procespartij die in gebreke blijft (niet komt opdagen of anderszins in gebreke blijft om iets te doen; verstek (default) laat gaan.

Default = verstek (niet verschijnen of anderszins in gebreke blijven om iets te doen), vaststelling door de rechtbank dat een partij in gebreke is gebleven en daardoor de met de verschijning of die andere handelingen verbonden rechten tegenover de tegenpartij en de rechtbank heeft verloren

Default geven of verlenen = aan een partij de rechten toekennen die voortvloeien uit het in gebreke blijven laten gaan van de tegenpartij

Default hebben of verkrijgen = de rechten hebben of verkrijgen die voortvloeien uit het in gebreke blijven door de tegenpartij

Defendens = hij die zich verdedigt

Defenderen = verdedigen

Definitieve sententie = eindvonnis

Defloratie = ontmaagding

Delibereren = beraadslagen, overleggen

Denuntiatio = aanzegging

Deponent = iemand die een verklaring aflegt

Deponeren = inleveren, in bewaring geven, opbergen

Descendenten = nakomelingen

Desisteren = afzien (van iets)

Desolate boedel = failliete boedel

Deurwaardersexploit, zie: exploit
 Dictum = uitspraak in een rechtszaak
 Dictus = genoemd, geheten, voornoemd
 Dies = dag
 Dies Jovis = donderdag
 Dies Lunae = maandag
 Dies Martis = dinsdag
 Dies Mercurii = woensdag
 Dies Saturni = Zaterdag
 Dies Solis = zondag
 Dies Veneris = vrijdag
 Dilatoire exeptie, zie: exeptie
 Dilay = uitstel (om bepaalde procesrechtelijke handelingen te verrichten); termijn waarbinnen bepaalde proces-rechtelijke handelingen moeten geschieden.
 Diminutie = vermindering, antwoord op een declaratie van kosten. (Degene die een proces wint met veroordeling van de tegenpartij tot betaling van de kosten kan, indien hij niet tot overeenstemming komt met die tegenpartij over de hoogte daarvan, zijn declaratie van de kosten inleveren bij het gerecht. De tegenpartij kan dan daarop zijn diminutie inleveren, waarna het gericht de hoogte van de te vergoeden kosten vaststelt.)
 Dingrol = notulen, handelingen van een gerecht
 Disobedientie = ongehoorzaamheid, onwilligheid
 Disponeren = beschikken, regelen
 Dispositie = beschikking
 Distincte reizen = verscheidene malen
 Domicilie = woon- of verblijfplaats, vestigingsplaats, woning
 Domicilium citandi eligeren = een adres kiezen waar men gedagvaard kan worden (te bereiken is gedurende een gerechtelijke procedure)
 Dominica = zondag
 Donatio inter virus et uxores = giften tussen man en vrouw
 Donatio inter vivos = giften onder de levenden
 Donatio pro anima = schenking ter bevordering van het zielheil van de schenker aan kerkelijke instellingen
 Drossaard, zie: schout
 Dupliek = tweede verweer van de gedaagde als reactie op het antwoord van de eiser op het eerste verweer van de gedaagde (replik)
 Dwarsnacht = tussenliggende nacht, een termijn van 24 uur die in acht wordt genomen alvorens een (rechts)handeling wordt uitgevoerd of die een partij wordt gegund om (alsnog) iet te doen. Ook wel: overdwarsnacht.
 Dwarsnachtrecht = rechtspraak met een verkorte procedure waarbij de partijen steeds slechts een termijn van een dag wordt gegund om te reageren op een stuk van de tegenpartij en de rechtbank een dag na de wisseling van de laatste stukken uitspraak doet (Vergelijk titel zeven van het tweede deel van het stadsrecht van Tiel van 1659). Zie ook: dwarsrecht.

E

Echapperen = ontsnappen, ontvluchten
 Edictale citatie = gerechtelijke dagvaarding
 Ejus loco = in diens plaats

Electie = verkiezing
 Eligeren = kiezen
 Emancipatie = ontslag uit de vaderlijke macht
 Endosseren = het overdragen van een wissel aan een ander
 Enthaftige dag (ook: enthafftich dach, endhafftige dag, eyndheftich dagh en andere spellingsvarianten) = de dag waarop het gericht een (eind)vonnis wijst (vooralsnog in het werkgebied van het RAR alleen veelvuldig aangetroffen in de schepensignaten van Tiel)
 Eodem anno = in hetzelfde jaar
 Eodem die = op dezelfde dag
 Erfhuis = publieke verkoping van een nagelaten inboedel, ook wel van inboedels en andere roerende goederen in het algemeen
 Erfhuismeester = persoon belast met de organisatie en/of het toezicht op openbare verkopen van roerende goederen
 Erfmagescheid = boedelscheiding tussen erfgenamen
 Erfstelling over de hand, zie: fideicommiss
 Erkentenis = erkenning (besef, inzicht) van het bestaan of waarheid van iets
 Estimatie (aestimatie) = schatting
 Estimeren = schatten
 Evictie = uitwinning, rechtsvordering waardoor een eigenaar zijn eigendom kan verliezen ten gunste van een ander, die er meer recht op heeft (beter recht heeft)
 Evocatie = het aan zich trekken door een hogere rechtbank van een zaak, die voor een lagere rechtbank aanhangig is gemaakt, maar nog niet is beslist.
 Ex = uit
 Ex altera = aan de andere zijde (gezegd van beleningen van onroerende goederen)
 Ex dictis dicendis = uit hetgeen gezegd is en gezegd moest worden
 Ex meritis causae = vanwege een oorzaak die buiten de zaak is gelegen
 Ex officio = uit hoofde van zijn functie, ambt (ambtshalve)
 Ex omnibus = uit alle
 Ex superabundantie = ten overvloede
 Ex testamento = (erfgenaam) op grond van een testament
 Ex thoro illegitimo = uit een onwettige verbintenis
 Ex una = aan de ene zijde (gezegd van beleningen van onroerende goederen)
 Examinatie (examen) = ondervraging
 Examinatoir = dienende tot ondervraging
 Examineren = ondervragen
 Exaudi = verhoor
 Excessen = misdragingen
 Excipieerde = degene tegen wiens eis een exceptie is gesteld
 Excipiënt = partij in een rechtsgeding zie zich voor verweer beroept op een exceptie
 Executeren = (een vonnis) uitvoeren; een vordering gerechtelijk innen (eventueel door de verkoop van goederen van de debiteur); ter dood brengen
 Executeur testamentair = degene die belast is met de afwikkeling van een nalatenschap
 Executie = tenuitvoerleggen (voltrekken) van een vonnis
 Exederen = te boven gaan
 Exempel = (afschrikwekkend) voorbeeld
 Exepte = uitzondering, verweermiddel door het aanvoeren van een grond van niet ontvankelijkheid, reden voor een gedaagde om niet te antwoorden op de eis. Er zijn drie soorten exepties: declinatoire exepties waarbij de gedaagde het gerecht waarvoor hij gedaagd is, afwijst omdat hij het in dezen niet bevoegd acht; dilatoire exepties waarbij de

gedaagde vindt dat de vordering te vroeg is ingesteld; peremptoire exepties waarbij de gedaagde het recht van de eiser om een vordering in te stellen kortweg bestrijdt.

Exerceren = uitoefenen

Exercitie = uitoefening

Exhiberen = vertonen. Zie ook: exhibitum

Exhibitum = kenmerk van een ingekomen stuk, dat aangeeft dat het door de ontvanger is geregistreerd met dat kenmerk (meestal een datum-nummer of datum-lettercombinatie), alsmede dat het stuk in behandeling is genomen (de term wordt vaak aangetroffen op ingekomen stukken (ook afgekort tot ex. of exh.) met daarachter de datum dat het stuk is behandeld)

Exorbitantiën = buitensporigheden

Expandabitur = algemeen, uitgebreid (gebruikt met name bij de aanduiding van generale (algemene) hypotheeken op alle onroerende goederen in tegenstelling tot speciale hypotheeken (op meer specifieke onroerende goederen))

Expediëren = afdoen, beslissen

Expeditie = 1) afdoening, beslissing 2) netexemplaar van een stuk, bestemd om uit reiken

Expiratie = afloop van een gerechtelijke termijn

Expireren = ten einde lopen

Exploiteren = het uitbrengen van gerechtelijke stukken

Exploot (exploit) = aan vormvoorschriften gebonden geschrift waarin wordt vastgelegd (bewezen) dat een dagvaarding, vonnis of andere stuk in een gerechtelijke procedure op de juiste wijze ter kennis is gebracht van een van de partijen in de procedure

Expostulatie = beklag, twist, woordenwisseling

Extensie = uitvoerige opsomming (van de kosten)

Extra judicieel - buiten rechte

Extract = uittreksel

Extraheren = een uittreksel maken

Extraordinaris = buitengewoon

F

Facit = maakt, bedraagt (optelling in rekeningen)

Facto, zie: de facto

Feria prima = zondag

Feria quarta = woensdag

Feria quinta = donderdag

Feria secunda = maandag

Feria septima = zaterdag

Feria sexta = vrijdag

Feria tertia = dinsdag

Fideïcommis = een testamentaire beschikking, waarbij de bevoordeelde zijn aandeel in de nalatenschap niet rechtstreeks van de erflater ontvangt, maar via een ander, die voor hem was aangewezen als erfgenaam (synoniem is 'erfstelling over de hand')

Finaliter = uiteindelijk

Finis = einde

Fixum domicilium = vaste woon- of verblijfplaats

Folium = blad (meervoud folia) (De voorzijde van een folium wordt de recto-zijde genoemd, de achterzijde wordt de verso-zijde genoemd.)

Fons et origo malorum omnium = de bron en oorsprong van alle kwaad

Forma = de woordelijke inhoud (van een vonnis)
Fourberie = bedrog, schurkenstreek
Fournieren (furneren) = inleveren van alle stukken die tot ondersteuning van eis of verweer dienen (Het fournieren van een proces is het inleveren bij het gerecht van alle stukken die tot het procesdossier horen.)
Fournissement = lijst van bij het gerecht ingeleverde stukken
Fugitief = voortvluchtig
Furneren, zie: fournieren

G

Geaccuseerde = iemand die wordt beschuldigd
Gearresteerd = 1) vastgesteld 2) in hechtenis genomen
Geboden = termijnen
Gecondemneerde = veroordeelde
Geconfineerde = degene die in hechtenis (confinatie) zit
Gecontumaceerde = degene tegen wie de beschuldiging van contumacie (zie aldaar) is toegewezen
Gedefailleerde = degene tegen wie verstel verleend wordt
Geërfde = iemand die onroerende bezittingen had binnen een rechtsgebied; er geërfd was
Geëxtendeerde sententie = uitgebreid vonnis, dat wil zeggen met de eis en het antwoord van de gedaagde.
Geliasseerd, zie: Lias
Geloftesignaat, zie loofsignaat
Geloven = beloven
Gemene boedel = een onverdeelde boedel (onverdeeld tussen de erfgenamen)
Generaal = algemeen
Gerecht = rechtbank
Gerechtigd verwin, zie: verwin
Gerede goederen = roerende goederen
Gerepudeerde boedel = verstoten, verlaten boedel (verworpen, niet aanvaarde erfenis)
Gericht = rechtbank
Gerichtslieden, zie: schepen
Getochtigde = degene die het vruchtgebruik heeft
Getuige à charge = getuigen die belastende verklaringen (kunnen) afleggen voor de verdachte
Getuige à decharge = getuigen die ontlastende verklaringen (kunnen) afleggen voor de verdachte
Getuige omni exemptione major = een getuige waar niets over te zeggen valt, een betrouwbare getuige
Geweer = 1) wapen (alle voorwerpen waarmee men zich kon verdedigen of iemand kon aanvallen, pas later meer specifiek alleen gebruik voor een vuurwapen) 2) verdediging
Gewillig decreet, zie: vrijwillige overgifte
Gieden (gegië) = bekennen, belijden, erkennen, getuigen
Godspenning = 1) gift aan een charitatieve instelling 2) handgeld tot bevestiging van een koop- of huurcontract dat de koper of huurder ontvangt of dat een dienstbode krijgt die zich verhuurd heeft 3) gift aan de partner bij het doen van trouwbelofte
Gradus = graad (van verwantschap)
Grasmaand = april

Gratie - genade, begenadiging
Gravamen (meervoud: gravamina) = bezwaar, bezwaarschrift
Gravere delicten = ernstigere delicten
Graveren = belasten
Grootburger, zie: burgerrecht
Grootpoorter, zie burgerrecht
Grosse = gewaarmerkt (authentiek) afschrift van een vonnis of akte, uitgereikt aan de belanghebbende partij(en)
Grosseren - een gewaarmerkt afschrift (grosse) maken

H

Habet literas = letterlijk "hebben brieven" (akten) (Komt voor, vaak als afkorting H.L. in de marge van registers (protocollen, signaten) van rechtbanken ten teken dat van de inschrijving een akte (grosse) is opgemaakt die is uitgereikt aan (een van) de handelende partij(en))
Halfsc(h)eidinge = de helft
Halmen, zie: verhalmen
Handtasting = een belofte gedaan met een handslag / handdruk (Iemand onder handtasting ontslaan van rechtsvervolging betekent onder de belofte van bij de eerste oproeping dadelijk weer te verschijnen.)
Heerlijkheid = (rechts)gebied van een heer, ook het geheel van rechten toekomend aan een heer
Herfstmaand = september
H.L., zie: habet literas
Hoc loco = op deze plaats
Hoc tempore = op deze tijd, tijdelijk (bij een functie)
Hof van Gelre. Een in 1543 ingesteld bestuurs- en rechtscollege van stadhouder, kanselier en raden, dat onder meer fungeerde als beroepsinstantie (toezicht op de rechtspleging) in het hertogdom Gelre en graafschap Zutphen.
Hof, zie: Hof van Gelre
Hoge heerlijkheid = zelfstandig gebied met eigen wetten en rechtspraak waar de rechtsmacht inhield dat er ook halsmisdrijven mochten worden berecht en lijfstraffen uitgesproken (hoge jurisdictie)
Holografisch testament = een door de erflater eigenhandig geschreven en getekend testament
Hoogsel = biding
Hooimaand = juli
Honorabele amende, zie amende honorabele
Hujus loci = van deze plaats
Huwelijkscontract, zie: huwelijksvoorwaarden
Huwelijkse voorwaarden, zie: huwelijksvoorwaarden
Huwelijksvoorwaarden = schriftelijke afspraken, gemaakt tussen (de families van) man en vrouw voorafgaand aan het huwelijk; dat kon over allerlei zaken zijn, maar meestal in ieder geval (ook) over de verdeling van het vermogen van bruid en bruidegom (als er niets werd vastgelegd gold een algehele gemeenschap van goederen) (In tegenstelling tot tegenwoordig konden huwelijksvoorwaarden alleen voorafgaand aan het huwelijk worden geregeld, niet tijdens het huwelijk.)

I

Ibidem = op dezelfde plaats, aldaar

Ignorantie = onbekendheid, onwetendheid

IJdele captiven = drogredenen

Ilico = dadelijk, onmiddellijk, op staande voet

Illatiën = gevolgtrekking

Impetrant = degene die een eis of verzoek krijgt toegewezen; eiser

Impetreren = verkrijgen

Imploratie van alle middelen en faveuren = met aanroeping, aanwending van alle mogelijke middelen en gunsten

Imploreren = aanroepen, inroepen

In actis = in geschriften

In cas subject = in het onderhavige geval

In cas van anticipatie procederen = procederen om te bereiken dat de gedaagde wordt veroordeeld tot het beginnen van een beroepsprocedure tegen de eiser

In communi et ampliori forma = in algemene en ruime zin

In confesso staan = door beide partijen toegegeven zijn (zaken die in confesso staat zijn zaken waarover beide partijen het eens zijn)

In contradictoria = op tegenspraak

In dato = daterende van

In der tijd = nu, tegenwoordig (Nadrukkelijk dus niet in de betekenis van voorheen, vroeger. Deze toevoeging staat vaak bij een functie, b.v. 'burgemeester in der tijd'. Bedoeld is dan dat hij op dat moment in functie is als burgemeester. Indien het gaat om iemand die die functie eerder vervulde wordt vaak de aanduiding 'oud-' gebruikt, b.v. oud-burgemeester of oud-schepen).

In dorso = op de rugzijde (van een stuk)

In factis = ten aanzien van de gebeurtenissen (waarover geprocedeerd wordt)

In factis wijzen = bepalen dat de partijen hun beweringen nader moeten bewijzen

In feiten contrarie = oneens ten aanzien van de gebeurtenissen (feiten)

In forma = in de vereiste (juridische) vorm

In iudicio = op de rechtszitting

In margine = in de kantlijn (marge) van een stuk

In mora = in gebreke

In officio = in functie

In omnibus = op alle punten

In prima instantia = in eerste instantie (tegenover beroep of revisie)

In qualitate (in kwaliteit) = in zijn hoedanigheid

In quantum pro accepteren = (de verklaring van de tegenpartij) aanvaarden voorzover afgelegd en voor wat de inhoud betreft

In scriptis = in geschrifte

In staat van wijzen = stand waarin een geding zo ver gevorderd (afgehandeld) is dat het vonnis gewezen moet worden

In statu houden = de voortgang van een proces stoppen of opschorten

In stirpes = naar de familiestammen verdelen (gebruikt bij nalatenschappen)

In 't regard van = ten aanzien van

Incarcereren = gevangen zetten, opsluiten

Indemniteit = schadevergoeding, vrijwaren van schade (zie ook: borgbrief)

Infaam = eerloos
 Influeren = vastleggen, opnemen van bepalingen of verklaringen in (officiële) geschriften
 Informatie = geschrift waarin het resultaat van een (ambtelijk) (juridisch) onderzoek is vastgelegd
 Informatie preparatoir = voorbereidend onderzoek
 Infrascriptus = ondergetekende
 Ingebod = het recht van een rechtbank om iemand van buiten te dagen
 Injungeren = opleggen
 Inschuld, zie: uitschuld
 Insinuatie = aanzegging, kennisgeving
 Insisteren = aandringen, bij iets blijven
 Insolentiën = ongepast gedrag, onbeschaamdheden
 Insolvent = niet in staat om te betalen
 Insolvente boedel = een boedel met meer schulden dan opbrengsten
 Instrument(um) = akte
 Instrumenteren = akten opmaken
 Insufficiënt = onvoldoende, ongeschikt
 Intendit = bedoelt, eist. Zelfstandig gebruikt: het stuk waarin een eiser zijn eis of conclusie naar voren brengt als de gedaagde verstek heeft laten gaan.
 Intentie = bedoeling, het door partijen gestelde
 Interdictie = verbod (om zelfstandig te handelen, onder curatele stelling)
 Interlocutie, zie: interlocutoir
 Interlocutoir (interlocutie) = tussenvonnissen
 Interrogatorium = verhoor; lijst van vragen voor een verhoor of om de tegenpartij te horen
 Interrogeren = ondervragen
 Intervenient (interventor) = iemand die in een proces tussenbeide komt voor de gedaagde en zich daarmee in zijn dienst stelt (b.v. een eigenaar voor zijn huurder)
 Intervenieren = zich voor een gedaagde in de plaats stellen
 Interventie = het tussenbeide komen voor een gedaagde
 Intestaat, zie: ab intestato
 Intimatie (in intimatie) = 1) officiële mededeling, formele kennisgeving, bekendmaking, gerechtelijke aanzegging 2) meer in het bijzonder: officiële gerechtelijke aanzegging / mededeling dat het gaat om de laatste oproep / dagvaarding en dat, als daar niet op gereageerd wordt, de bekendmaking van het vonnis zal volgen Intimeren (in timeren), zie: intimatie
 Inutiel = nutteloos, onbruikbaar, waardeloos
 Irreprochabel = onberispelijk, waar niets op aan te merken is
 Irrevocabile = onherroepelijk

J

J.U.D. (JUD), zie: Juris utrisque doctor
 J.U.L. (JUL), zie: Juris utrisque licentiatius
 Judex = rechter
 Judicieel = gerechtelijk
 Jura = gelden die betaald moeten worden aan (de) ambtenaren van het gerecht; gerechtskosten, als vacatie- en schrijflonen, enz.
 Jure, zie: de jure
 Juris utrisque licentiatius = licentiaat in de beide rechten (lagere graad dan doctor)

Juris utriusque doctor = doctor in de beide rechten (oorspronkelijk Romeins en kerkelijk (cannoniek), later Romeins en modern).

Jurisdicție = rechtsmacht, ook: rechtsgebied

Jus de non evocando = het recht om niet gedaagd te worden (Een algemeen rechtsbeginsel dat iemand niet mag worden afgehouden van de rechter die normaal gesproken de jurisdictie heeft.)

Jus retentionis = retentierecht, recht om goederen onder zich te houden totdat een vordering betaald is of zekerheid gesteld is

Justificatie = rechtvaardiging, verdediging

K

Kaak = vrijstaande of tegen een muur aangebrachte stenen zuil of houten stelling waarop misdadigers tot straf te pronk werden gesteld of een andere straf moesten ondergaan (zie ook schavot)

Kameraar, zie: cameraar

Keur = handvest, ook verordening met gebods- en verbodsbepalingen

Keurdag = de (vaste) jaarlijkse dag waarop nieuwe bestuurders werden benoemd of oude werden bevestigd (gecontinueerd) in hun functie. Dat werd ook wel het "verzetten van de wet" genoemd. Die gebeurtenis ging meestal met enig festiviteiten gepaard.

Kindsdeel, zie: legitieme portie

Klapper = index op persoonsnamen (voornamen of achternamen)

Kleinburger, zie: burgerrecht

Kleinpoorter, zie burgerrecht

Kohier = register van te innen gelden (belastingen)

Kondschap = getuigenis

Koopbestoring = een koop rechtens ongedaan maken (zie ook: bestoren)

Kwaad appèl, zie: quaad appèl

L

Landdag = (vergadering van) de Staten van Gelre en Zutphen

Landdagsreces = verslagen van de vergaderingen van de Staten van Gelre en Zutphen (landdag)

Latitant = zich schuilhoudend, verborgen; ook de persoon die zich schuilt (zie ook: latireren)

Latireren = schuilen, zich uit de voeten maken, zich schuilhouden (zie ook: latitant)

Lectum = lezen, ik heb gelezen

Legaal = wettelijk

Legaat = een bepaling waarbij een bepaald goed of een bepaalde som geld aan iemand wordt nagelaten

Legalia = de wettige kosten (gerechtskosten en salarissen)

Legataris = iemand die een legaat ontvangt

Legateren = een legaat toekennen

Legator = iemand die iets bij legaat vermaakt

Legitieme portie = wettig erfdeel (wettig gedeelte, berustend op de wet; kindsdeel)

Legitimeren = voor wettig erkennen

Lentemaand = maart

Lias = een bundel stukken die door een koord of veter bijeen worden gehouden. Vaak worden bij bewerking van een archief de liassen verbroken omdat bij raadpleging de geliasseerde stukken snel beschadigen en/of om de stukken te kunnen digitaliseren. Indien van belang voor een goed begrip van de samenhang van de stukken wordt dan meestal in de notabene bij de beschrijving aangegeven met de woorden 'Verbroken lias'.

Libel = geschrift

Libelleren = op schrift stellen van een processtuk

Lijftocht, zie: tocht

Liquidatie = afwikkeling

Lis = proces

Litanie = lange reeks van klachten, grieven, eisen, enz.

Litiscontestatie = rechtshandeling bij het begin van een proces, waardoor het geschil formeel als een rechtsgeding aanhangig wordt, bestaande uit het over en weer vaststellen waarover de rechtszaak gaat door het formuleren van de eis van de klager en het antwoord hierop van de gedaagde

Litispendent = hangende voor de rechtbank na de litiscontestatie

Loco = in plaats van

Loofsignaat (geloftesignaat) = register waarin handelingen van het gerecht in het kader van de vrijwillige rechtspraak worden genoteerd

Lootmeester = een soort wijkvertegenwoordiger, buurtmeester (Vooralsnog de term lootmeester alleen aangetroffen in Tiel)

Louwmaand = januari

M

Magescheid = boedelscheiding

Magistraat = stadsbestuur

Maîtresse, zie: concubine

Making = beschikking bij testament

Malicieus = kwaadwillend, boosaardig

Mandaat = 1) opdracht 2) besluit 3) machtiging om een proces te beginnen

Mandement = bevelschrift, meestal van het gerecht aan een deurwaarder om te dagvaarden

Mandament van debitis = mandament tegen een aantal personen die een schuld hebben bij één persoon

Mandament van relief = toestemming (mandaat) om in appèl te gaan, ook wel: verzoek om een dergelijke toestemming te verkrijgen

Mannenwaarheid / vrouwenwaarheid = belofte (iets beloven, verklaren dat je iets gestand zult doen, persoonlijk in staan voor iets, vaak gebruikt in plaats van het afleggen van een plechtige (solemnele) eed)

Manu propria = eigenhandig

Me praesente = in mijn tegenwoordigheid

Me teste = met mij als getuige

Melioratie = verbetering (meestal aan een huis of ander gebouw)

Memorie van successie = staat van bezittingen en schulden, opgemaakt ten behoeve van de successiebelasting (erfbelasting)

Meriteit = voordeel, waarde

Mesuse = misbruik, overtreding

Met egge en met einden = het geheel, totaal (het gehele erf of stuk grond naar alle kanten en hoeken, tot aan zijn bestaande grenzen, met alle land, hoog en laag, goed en slecht)
 Meubilair (ook: mobilair) = huisraad in ruime zin (de gezamenlijke huisraad of inboedel)
 Meubilaire goederen (ook: mobilaire goederen) = onroerende goederen
 Minuut = vastgesteld concept van een stuk
 Misen = gerechtskosten
 Missive = (ambtelijke) brief
 Mitigatie van de straf = verzachten (matigen) van de straf
 Mobilair, zie: meubilair
 Mobilaire goederen, zie: meubilaire goederen
 Moderatie = matiging, verzachting
 Modo = eerst, onlangs
 Moei = tante
 Momber = voogd
 Mondig = meerderjarig (handelingsbekwaam)
 Mora, zie: In mora
 Morgengave = geschenk van de man aan de vrouw, gegeven op de morgen na de eerste huwelijksnacht (bijslaap), en dat terstond eigendom wordt van de vrouw; ook wel een schenking die wordt toegezegd bij het opmaken van huwelijksvoorwaarden en die alleen aan de vrouw ten goede komt, wanneer zij weduwe wordt en er uit het huwelijk op dat moment geen kinderen in leven zijn
 Munimenten = bewijsstukken
 Mutueel testament = wederzijds testament op de langstlevende

N

Naasten = (het recht om) goederen bij voorrang kopen, ook al moet daar een koop ongedaan voor worden gemaakt, tegen betaling van de koopsom en de kosten (meestal door bloedverwanten van de verkoper)
 Nakoop = recht van naasting (zie: naasten)
 Narratie = betoog, geschreven en gedetailleerde uiteenzetting (van gegevens, feiten)
 Neef germain = volle neef
 Nihil = niets
 Nolens volens = tegen wil en dank, met tegenzin, goed- of kwaadschiks
 Nomina testium = namen van de getuigen
 Nomine = uit naam van
 Nomine liberorum = uit naam van zijn/haar (minderjarige) kinderen
 Nomine mariti = uit naam van zijn echtgenote
 Nomine officii = uit hoofde van zijn functie (ambtshalve)
 Nomine uxoris = uit naam van zijn echtgenote
 Non alienado = niet vervreemden (alienatie)
 Nootdurft = dringende noodzakelijkheid, dringende behoefte
 Noodval = in geval van nood
 Notaris publicus = openbaar notaris
 Notoir = algemeen bekend, overduidelijk, evident
 Nulliteit = nietigheid, ongeldigheid
 Nuptiaal = het huwelijk betreffende

O

Obedieren = gehoorzamen
Obligatie = verhandelbaar schuldbewijs dat recht geeft op rente en op terugbetaling van de hoofdsom aan het einde van de looptijd (schuldvordering)
Obligeren = verplichten
Oculaire inspectie = onderzoek met de ogen, bezichtiging ter plaatse
Offendo = beschadigen, beledigen, aanvallen
Officie = ambt
Offreren = aanbieden
Olografisch testament, zie: Holografisch testament
Omni = geheel, alle, alles
Omnia bona = alle goederen
Omni meliori modo = op elke mogelijke manier
Onderhandse akte = een akte die tussen partijen onderling is opgemaakt (zie ook: authentieke akte)
Onderwind = bewind, administratie, beheer
Ongelden = lasten, belastingen
Onmondig = minderjarig
Ontlastbrief, zie: borgbrief
Onwillig decreet, zie: Willig decreet
Oogstmaand = augustus
Opcenten, zie: opgeld
Opdracht = overdracht (transport, levering) van onroerende goederen
Opgeld (ook: opcenten) = verhoging van uitgaven, bijkomende onkosten (vaak gebruikt bij belastingheffing of verkopen)
Opgewonnen goederen = goederen waar beslag op is gelegd
Opgewonnen goederen, zie: verwin
Opponeren = te weer stellen
Oppositie = verweer
Opwinnen, zie: verwin
Opwinning = gerechtelijk onteigening
Ordinarie = gewoonlijk
Ordinaris = gewoon
Ordinaris procedure = gewone procedure / rechtsgang
Ordonnantie = 1) bevelschrift 2) verordening / regeling 3) betalingsopdracht
Ordonneren = bevelen
Ouverture = opening van zaken geven
Overdwarsnacht, zie: dwarsnacht
Overvesten = in vast bezit geven of overdragen (transporteren) van bezittingen

P

Pagadoor = betaalmeester bij het leger
Panden of peinden = in beslag nemen van bezittingen van een schuldenaar ter executie
Pandkering = verzet in rechte tegen een gerechtelijke panding
Pandverborging = een onderpand stellen als borg (zie ook: verborgen)
Payment = betaling, ook: wijze van betaling

Peinden, zie: panden
 Pene = boete, straf
 Per = door (middel van)
 Peremptoir stellen = aan een uiterste termijn binden voor het doen van de volgende stap in een proces
 Peremptoire exeptie, zie: exeptie
 Periculum in mora = dingend gevaar bij uitstellen of dralen
 Perijkel = gevaar, risico
 Permoveren = overhalen, iemand tot iets bewegen
 Perpetrant = degene die iets bedrijft of volbrengt; iemand die iets doet wat niet mag
 Perpetreren = bedrijven, begaan, volbrengen (van iets wat niet mag)
 Persisteren = volhouden, handhaven, volharden, doorgaan met
 Persisteren bij de ordonnantie = verklaren dat men eraan vasthoudt, dat de tegenpartij de volgende stap doet in een proces
 Pertinentelijk = beslist, stipt, afdoende
 Petitoir = (vordering) op grond van eigendomsrecht (tegenover possessoir)
 Pillegift = geschenk aan jonggeboren kinderen of hun ouders bij gelegenheid van de doop (vaak door de doopheffers)
 Pitsier = zegel, in het bijzonder als benaming voor opgedrukte zegels, in tegenstelling tot afhangende wassen zegels
 Plausibel = aannemelijk
 Pleidooi = rechtsgeding, proces, in het bijzonder gebruikt voor dat onderdeel van een proces waarin de mondelinge pleitredenen worden gehouden (verdedigingsrede)
 Plenipotentiaris = gevolmachtigde
 Pluraliteit van stemmen = (bij) meerderheid van stemmen
 Poene, zie: pene
 Politiedag = de dag waarop de magistraat (stadsbestuur) / het gerecht vergadert (Komt als zodanig voor in Tiel, ik weet (nog) niet of het in andere plaatsen in het werkgebied van het RAR ook zo genoemd werd).
 Poorter, zie: burger
 Poorterschap, zie: burgerrecht
 Poseren = geven, aanhalen, te berde brengen, als schriftelijk betoog of b.v. als getuigenis in een rechtszaak
 Posessie = bezit
 Possesoir = (vordering) op grond van feitelijk bezit (tegenover petitoir)
 Possessie = bezit, bezitting, het bezitten
 Possideren = bezitten
 Post = na
 Post-interlocutoir = de fase van een proces na het tussenvonniss
 Praefigeren = van tevoren vaststellen
 Praejudicabel, zie: prejudicabel
 Praesens = tegenwoordig
 Praesentie en offerte = aanbod van de gedaagde (een bepaalde tegemoetkoming aan de eis)
 Praesum(p)tief, zie: presumtief
 Praetens = beweerd
 Praetor = rechter, voorzitter van een rechtbank
 Preadicta = voorgenoemd
 Preadvies = advies van een rechtsgeleerde
 Prejudicabel (praejudicabel) = nadelig, schadelijk

Preparator = voorbereidend (verloopt op vraagpunten)
 Prerogatief = een aan een ambt / functie verbonden recht of bevoegdheid
 Prescriptie = 1) verjaring(srecht) 2) voorschrift
 President-schepen = oudste schepen in leeftijd of in anciënniteit (aantal zittingsjaren) en als zodanig kan hij voorzitter zijn van het gerecht
 Presiderende schepen, zie: president-schepen
 Presum(p)tief = vermoedelijk
 Pretens (ook: pretensie) = aanspraak, eis op een eigendom, een som geld, een voorrecht, etc.; schuldvordering
 Pretensie, zie: pretens
 Principaal = 1) oorspronkelijk 2) hoofdzaak 3) opdrachtgever
 Privilegium senatus consulti Vellejani, zie: beneficium senatus consulti Vellejani
 Pro Deo = om Godswil, gratis
 Pro patria = voor het vaderland (tot 1798 is het vaderland het gewest / de provincie)
 Pro paupere = voor een arme (en daarom vrij van zegel)
 Pro se et in qualitate = voor zichzelf en in hoedanigheid (als vertegenwoordiger van een ander)
 Pro se et nomine uxore = voor zichzelf en namens zijn echtgenote
 Pro stylo = voor de vorm, om te voldoen aan de vormvereisten
 Pro tempore = tijdelijk (bij een functie)
 Probandum = het te bewijzen feit
 Probatie = bewijs, betoog dat dient om te bewijzen
 Probatoir = tot bewijs dienende
 Procuratie = volmacht
 Procureur = iemand die namens een partij in een gerechtelijke procedure optreedt, gemachtigde
 Produceren = (getuigen aanvoeren
 Profitabele amende, zie Amende, profitabele
 Profuleren = voortvloeden
 Prolongatie = verlenging
 Prolongeren = verlengen / uitstellen
 Promitteren = toezeggen, beloven
 Pronunciëren = uitspreken (van een vonnis)
 Propositie = voorstel
 Prorogatie = met goedvinden van partijen voorleggen aan een hogere rechtbank van een zaak die, gezien de aard van de zaak, door een lagere rechtbank moet worden behandeld
 Protest = uiting van bezwaar, verzet of onvrede
 Protestatie = getuigenis, standpunt dat in reche ingenomen wordt
 Protocol = 1) register waarin rechtshandelingen zijn geregistreerd 2) het geheel van door een notaris opgemaakte akten (minuten) en repertoria
 Provisie, zie: bij provisie
 Provisioneel = voorlopig
 Provisor = bestuurder, beheerder
 Punten van officie = vraagpunten door het gerecht aan de partijen te stellen
 Purge (ook wel: purgie) = zuivering, verschoning (van schuld)
 Purgeren = zuiveren, verschonen (van schuld)

Q

Q.q. = qualitate qua (uit hoofde van zijn functie; ambtshalve)
Quaad appèl = naar vorm of inhoud ondeugdelijk appèl (hoger beroep)
Quadrupliek = antwoord van de gedaagde op de derde inbreng van de eiser (tripliek) (In civiele zaken wordt de quadrupliek ook wel contrastraf genoemd.)
Qualitate Qua = uit hoofde van zijn functie, ambtshalve (vaak afgekort tot q.q.)
Questieus = iets waar geschil over is
Quod attestor = hetgeen ik bevestig / getuig
Quod factum = wat een feit is
Quod non = hetgeen niet het geval is, wat niet waar is (nadrukkelijke ontkenning)
Quondam = vroeger, eertijds, wijlen

R

Raai = (erf)grens
Radiatie = doorhaling
Rantsoen = 1) losgeld, loskoop; ook het loskopen 2) afkoop van brandschatting of plundering; ook het geld dat daarvoor werd opgebracht 3) opgeld (opcenten) op een belasting, ook een als emolument betaalde som
Ratione officii = uit hoofde van zijn functie / ambt
Re infecta = onverrichter zake
Readsummeren = voortzetten van een proces door de rechtsopvolger(s) van een van beide partijen
Receptum = ontvangen (staat vaak op (proces)stukken (ook vaak afgekort tot R), met daarachter de datum waarop het stuk werd ontvangen)
Reciprocé = wederzijds, wederkering, over en weer
Recoleren = bevestigen (van een getuigenis; nader ondervragen / beëdigen van getuigen)
Reconveniëerde = gedaagde in reconventie (zie ook: conventie)
Reconveniënt = eiser in reconventie (zie ook: conventie)
Reconventie, zie: conventie
Recto = voorzijde (van een blad)
Recusatie = wraking van rechters
Rede goederen, zie: gerede goederen
Redemptie, zie: redimeren
Redigeren = op schrift stellen
Redimeren = 1) terugkopen, inlossen van verpande of in beslag genomen goederen 2) afkopen van een verplichting, straf of boete
Redres = herziening, herstel, goedmaking
Redresseren, zie: redres
Reformatie = vorm van hoger beroep, waarbij de uitvoering van het vonnis van de lagere rechtbank niet wordt opgeschort
Regard(e) (reguard(e)) = ten opzichte van, met betrekking tot, ten aanzien van
Regarder(en) (reguarder(en)) = ergens acht op slaan, letten op, rekening houden met
Regerende burgmeesters = de op dit moment in functie zijnde burgmeesters
Regres = recht om een schuld geheel of gedeeltelijk op anderen te verhalen
Reguard(e), zie: Regard(e)
Reguarder(en), zie: regarder(en)

Reis = keer, maal (vaak gebruikt in de combinatie 'elke reis'; elke keer dat iets gebeurt, b.v. een boete die steeds opnieuw, bij elke soortgelijke overtreding, verschuldigd is)
 Rejecteren = verwerpen
 Rekest (request) = verzoekschrift
 Relaas = rapport, bericht, verslag
 Relaasboek = registers waarin verslag wordt gedaan van handelingen
 Relateren = verslag uitbrengen, in het bijzonder door een deurwaarder of bode
 Relatieven = bijlagen
 Relaxatie = 1) opheffing van beslag, vrijgeven van goederen 2) vrijlating van gevangenen
 Remediën = middelen tot verbetering
 Remittere = vrijlaten, laten gaan, terugzenden
 Remonstrantie = betoog, protest, verzoekschrift
 ren = onroerende goederen
 Rendant = rentmeester, iemand die rekening en verantwoording aflegt
 Renunciatie, zie: renuntiatio
 Renunciëren, zie Renuntiëren
 Renuntiatio (renunciatio) = afstand (van rechten, b.v. een erfenis)
 Renuntiëren (renunciëren) = afstand doen (van rechten, b.v. op een erfenis)
 Renversaal = 1) geschrift, akte waarin het bestaan van een andere akte of daaruit voortvloeiende rechten en verplichtingen worden erkend 2) tegenakte, akte die een nadere interpretatie of een afwijkende regeling van een reeds bestaande akte inhoudt 3) ontvangstbewijs voor overgeleverde officiële documenten
 Renvooi = verwijzen of verwezen worden, ook: toevoeging of verbetering (doorhaling) van een stuk
 Repertoire, zie: repertorium
 Repertorium = lijst waarin een notaris of rechtbank in chronologische volgorde de korte inhoud van gepasseerde akten vastlegt, met vermelding o.a. van het aktenummer; fungeert als toegang op de eigenlijke akten.
 Replik = antwoord van de eiser op het eerste verweer van de gedaagde
 Reproches = ontzenuwing van de bewijsvoering van de tegenpartij en wraking van diens getuigen
 Repudiëren = afwijzen, verwerpen (van een erfenis)
 Request, zie: rekest
 Requirant = verzoeker, eiser
 Requirereren = verzoeken, eisen
 Requisitie = inleiding om tot een eis te komen, ook: vaststelling van feiten
 Requisitor = betoog om tot een eis te komen
 Rescribent = indiener van een verweerschrift of schriftelijke beantwoording. Ook: gedaagde in een communicatoir proces.
 Rescriberen = antwoorden, verweren
 Rescriptie = antwoord, schriftelijke beantwoording, verweer
 Reserveren = voorbehouden
 Resolutie = besluit
 Resolveren = besluiten
 Respondent = degene die antwoordt
 Restitutie = 1) herstellen (het weer in vroeger (rechts)toestand brengen) 2) teruggeven 3) vergoeding van gemaakte kosten of geleden schade
 Restitutio in integrum = herstel in een vroegere (rechts)toestand
 Retentierecht = het recht om goederen onder zich te houden totdat een vordering betaald is of zekerheid gesteld is

Reveleren = openbaar maken
 Revident = eiser in een revisieproces
 Revisie = herziening (van een vonnis)
 Revoceren = herroepen, intrekken
 Richter = voorzitter van een gerecht (Hij trad op als openbaar aanlager (vorderde recht) en voorzitter van de rechtbank en zorgde dat vonnissen werden uitgevoerd, maar vonnisse niet, dus moet hij niet verward worden met een huidige rechter).
 Roeidrager = gerechtsbode
 RO = afkorting voor Ratione officii = uit hoofde van zijn functie / ambt
 Rol = register van te behandelen rechtszaken
 Royement = 1) doorhaling, opheffing (vaak van een hypothecaire inschrijving; akte van royement) 2) beëindiging van een gerechtelijke procedure (de zaak wordt op de rol doorgehaald)

S

Salvo jure = onder voorbehoud van rechten
 Salvo jure reprobandi = voorbehoudend het recht om iets te weerleggen
 Sauvegarde = bescherming, vrijgeleide
 Sauvegarde in communi forma = gangbare bescherming, vrijgeleide
 Scabinale akte, zie: schepenbrief
 Scabinus = schepen
 Schavot = verhevenheid of houten stellage waarop een straf wordt voltrokken aan een misdadiger (b.v. te pronk stellen, geselen, brandmerken of ter dood brengen). Wordt ook wel als synoniem voor 'kaak' gebruikt.
 Schavotteren = veroordelen tot het schavot
 Schepelgeld = belasting (accijns) op koren (schepel is een inhoudsmaat voor droge waar)
 Schepen = lid van een rechtbank, gerecht (lekenrechter)
 Schepenbrief = een gerechtelijke akte opgemaakt van een handeling door het gerecht (voor schepenen) verricht
 Schepenuwelijk = huwelijk gesloten voor schepenen (het gerecht), burgerlijke huwelijken
 Schepenkennis = schuldbekentenis voor schepen opgemaakt, hypotheek (In het Rechterlijk Archief van het Graafschap Culemborg (toegang 1517) is de betekenis ruimer en omvatten de schepenkennissen ook (akten van) overdracht (transport) en verkoop van onroerende goederen, vestiging van tijnsen, etc.)
 Schepensignaat (signaat) = register waarin handelingen van het gerecht worden vastgelegd
 Scherprechter = beul
 Schijnvonnis, zie: willige condemnatie
 Scholtis, zie: schout
 Schout = lokaal ambtenaar belast met bestuurlijke en gerechtelijke taken en het handhaven van de openbare orde. Zijn taken variëren naar tijd en plaats. Min of meer synoniem zijn drossaard en baljuw (die laatste term ben ik nog niet tegengekomen in het werkgebied van het RAR). Soms vervult hij ook de taak van richter als voorzitter van het gerecht.
 Secluderen = uitsluiten
 Seclusie = uitsluiting
 Sententie = gerechtelijke uitspraak, vonnis
 Separatie = scheiding

Sequester (sequestor) = iemand die gesequestreerde (in beslag genomen, betwiste) goederen tijdelijk bewaart of beheert

Sequestor, zie: sequester

Sequestratie = beslaglegging en tijdelijk in bewaring of beheer geven (aan iemand anders, dan de eigenaar / rechthebbende)

Servituut = (erf)dienstbaarheid, recht dat op een onroerend goed rust ten behoeve van een derde

Signaat, zie: schepensignaat

Signet = klein zegel (is vaak het tegenzegel (contrazegel) aangebracht op de achterzijde van een zegel, maar kan ook als zelfstandig zegel worden gebruikt)

Sine documentis = ongedocumenteerd

Sive = of, ofwel

Slachtmaand = november

Sluitgeld = geld betaald voor het opsluiten (en ook wel voor het verzorgen en voeden gevangenen)

Solemneel = plechtig

Solemnisatie van een huwelijk = plechtige inzegening van een huwelijk

Solutie = Stuk in een rechtsprocedure bevattende nadere opheldering / voorstel tot oplossing van een zaak (zie ook: supersolutie)

Solvendo = te betalen

Solvit = heeft betaald

Sommeren = eisen, gelasten

Spargeren = verspreiden van een gerucht

Speelgeld, zie: speldegeld

Speldegeld (ook: speelgeld) = 1) toelage, toeslag of gift voor uitgaven van weelde (vaak gebruikt als aanduiding van een gift bij het afsluiten van een koop) 2) regelmatige toelage voor een vrouw of meisje

Spinhuis = gevangenis (van oorsprong een tuchthuis voor vrouwen waar de gevangenen moesten spinnen)

Sprokkelmaand = februari

Stante matrimonio = staande (ten tijde van) het huwelijk

Statering = schorsing, opschorting, uitstel, stilstand van een gerechtelijke procedure

Statueren = vaststellen

Stille waarheid = besloten procedure; onderzoeksmethode om in een geheim onderzoek voorafgaande aan het eigenlijke proces de waarheid te achterhalen

Stilo novo = nieuwe stijl (Gregoriaanse kalender)

Stilo veteri = oude stijl (Juliaanse kalender)

Strafrechtspraak of criminele rechtspraak = rechtspraak in zake misdrijven en overtredingen

Sub = onder

Sub clausula constituti ac jure retentionis et jus domini reservati in forma = onder verklaring dat men voor (of uit naam van) een ander iets bezit met recht van retentie (zie: retentierecht), waarbij het recht van eigendom volgens de vorm wordt voorbehouden

Sub conditione = onder voorwaarde

Subaltern = ondergeschikt

Subhastatie = openbare verkoop krachtens bevel van het gericht; bevel van het gericht tot openbare verkoop

Submissie = onderwerpen aan arbitrage, zonder nader onderzoek vonnis wijzen

Subscipsit = heeft onderschreven (na een handtekening)

Substitueren = in plaats stellen van iemand die verhinderd is

Substituut = plaatsvervanger
 Successierecht = erfbelasting
 Succumbant = de verliezende partij in een rechtszaak
 Sufficiant = voldoende, geschikt
 Sui juris = handelingsbekwaam (door het bereiken van de meerderjarige leeftijd)
 Superintendentie = oppergezag, oppertoezicht
 Superscriptie = opschrift (zie ook: akte van superscriptie)
 Supersolutie = laatste stap in een rechtszaak, bestaande uit het weerleggen van de solutie van de tegenpartij en de verdediging van een eerdere stelling, vastgelegd in het contradebat (zie ook: solutie)
 Suppleren = aanvullen
 Suppliant = verzoeker, eiser in een communicatoir proces
 Supplicatie = verzoekschrift, eis in een communicatoir proces
 Surrogatie = vervanging (meestal van voogden)
 Surrogeren = als plaatsvervanger aanstellen
 Suspenderen = schorsen, opschorten

T

Taxatie (tauxatie) = raming, vaststellen van de kosten
 Tempis deliberandi = tijd om te overleggen
 Temporeel = tijdelijk
 Ten principale = in de hoofdzaak
 Ter fine = met de bedoeling om, ten behoeve van
 Ter instantie = op verzoek
 Termineren = afsluiten
 Territorium = rechtsgebied
 Testament = geschrift waarin is vastgelegd wat een persoon wil dat er na zijn dood zal gebeuren met zijn nalatenschap, in afwijking van het geldende erfrecht. Als synoniem voor testament wordt ook wel 'uiterste wilsbeschikking' of 'uiterste wil' gebruikt.
 Testamentaire dispositie = wilsbeschikking middels een testament
 Testis = getuige (meervoud: testes)
 Ticht = eis, aanspraak van de eiser
 Timmer = wat gebouwd is, gebouw, bouwwerk, bouwsel, huis (ook als collectief voor een aantal bijeenbehorende gebouwen of bouwsels, b.v. bij een boerderij)
 Tocht (ook: lijftocht) = vruchtgebruik
 Tochten = vruchtgebruik verlenen
 Tochtenaar = degene die vruchtgebruik verleend
 Tochthebber = degene die het vruchtgebruik heeft
 Tortuur = foltering, pijnbank
 Toties quoties = zo vaak als, telkens opnieuw
 Traineren = vertragen
 Transfigeren = het aan elkaar bevestigen van een of meer bestaande charters. Zie ook: transfix
 Transfix = charter waaraan een of meer bestaande charters zijn bevestigd door de nieuwe zegelstaart voor de aanhechting van het zegel door de zegelstaarten van de bestaande charters te steken.
 Transport, zie: akte van transport
 Triomfant (triumphant) = winnaar in een gerechtelijke procedure

Tripliek = antwoord van de eiser op het tweede verweer van de gedaagde (dupliek) (In civiele zaken wordt de tripliek ook wel straf genoemd.)

Triumphant; zie: triomfant

Turbatie = aantasting, verstoring, belemmering van iemands gebruik of genot van een eigendom of recht

Turbe = hinder

Tutele = Macht van rechtswege over minderjarigen of anderszins onmondigen waarbij alle gerechtelijke handelingen, zoowel hun persoon als hun roerende en onroerende goederen betreffende, afhankelijk worden gesteld van de instemming van een of meerdere daartoe bij testament of rechterlijke beslissing aangestelde personen (voogden), die als hun vertegenwoordigers optreden en tevens verantwoordelijk zijn voor de opvoeding en/of het onderhoud van deze personen.

Tutor = voogd

Tutrix = voogdes

U

UID = afkorting voor Utrisque iuris doctor (zie aldaar)

Uiterste wil, zie: testament

Uiterste wilsbeschikking, zie: testament

Uitkoop = afkoop, vaak gebruikt in de betekenis van betaling aan een (mede)erfgenaam waardoor deze afziet van zijn (wettelijk) erfdeel en de betaler het recht op dat erfdeel verwerft (Werd vaak toegepast om de boedel in één hand te houden)

Uitschuld = geld dat men aan iemand moet betalen, schuld (in tegenstelling tot inschuld = geld dat men van iemand tegoed heeft)

Uitwinnen, zie: verwin

Uitwinning = gerechtelijke onteigening

Ultero citroque = over en weer, wederzijds

Utrisque iuris doctor = doctor in de beide rechten (kerkelijk en burgerlijk)

Usufructuarius haeres = erfgenaam ten aanzien van het vruchtgebruik

Ut ante = als voren

Ut moris est = zoals gebruikelijk, zoals het gebruik is (gewoonterecht)

Ut supra = als hierboven (staat geschreven)

Uxor = echtgenoot / echtgenote

V

Valide = (rechts)geldig, wettig

Valideren = gelden, van waarde zijn

VDM (V.D.M.) = afkorting voor Verbi Divini Minister (zie aldaar)

Vel = of

Vel qui de jure = of wie er (nu) gerechtigd is (vaak gebruikt in de betekenis van: wie nu gerechtigd is ten aanzien van (genoemd) onroerend goed)

Venditie = verkoop

Venia aetatis = meerderjarigheid(sverklaring) beneden de vereiste leeftijd

Venia agendi = verlof om te procederen (tegen nauwe verwanten, tegen wie dat anders niet mag); verklaring van handelingsbekwaamheid

Veraccorderen = tot overeenstemming komen
 Veralineren = vervreemden, het doen overgaan in andere handen
 Verbalmonden = slecht beheren, verwaarlozen, verprutsen, slecht besturen, laten vervallen, verwaarlozen (in rechterlijke zin met name gebruikt bij beheerders (vaak voogden; mond = voogd) die hun toevertrouwde goederen slecht beheren
 Verbi Divini Minister = bedienaar van het goddelijke woord (predikant).
 Verborgen = 1) een borg of borgen stellen 2) borgtocht betalen (Bij een contra-verborging stelt de tegenpartij ook een borg. Anders dan bij een garantstelling, hoeft een borg pas te betalen wanneer de hoofschuldenaar al (in rechte) is aangesproken, maar in gebreke is gebleven.)
 Verborging, zie: verborgen
 Verbreuken = verbeuren, veroordelen tot een boete, verbeurd verklaren
 Verbroecken, zie: verbreuken
 Verbroken, zie: verbreuken
 Verhalmen = op plechtige wijze afstand van iets doen, overdragen (oorspronkelijk afkomstig van het wegwerpen of overhandigen van een halm bij verkopen (komt vaak voor in de uitdrukking 'verhalmen en vertegen' of 'verhalmert en vertegen')
 Verificatie = bewijs van de waarheid
 Verifiëren = de waarheid bewijzen
 Verkoop bij decreet = verkoop op basis van een gerechtelijk besluit daartoe
 Vernaderen = naasten krachtens het naastingsrecht: een te verkopen of al verkocht goed in rechte opeisen tegen betaling van de koopsom en de kosten door iemand die daar rechte toe bevoegd is (meestal bloedverwanten van de verkoper) (recht van naasting)
 Verschot = 1) kosten die door een notaris of - in een rechtszaak - door de vertegenwoordiger van een partij worden gemaakt ten behoeve van de opdrachtgever (voorgeschoten kosten) 2) meer in zijn algemeenheid kosten die men voor een ander of een instelling uitgeeft (voorschiet), als zodanig wordt het woord b.v. ook gebruikt bij verschotrekningen; (jaar)rekeningen van door rentmeesters of burgemeesters voorgeschoten kosten, die later worden omgeslagen over de belanghebbenden
 Verschotrekening, zie: verschot
 Verschotten = voorgeschoten kosten. Zie ook: verschot.
 Verso = achterzijde (van een blad)
 Verstek = niet verschijnen van een gedaagde op de rechtszitting
 Vesten = een hypotheek vestigen, ook: bevestigen, bekrachtigen
 Vertegen = afstand doen van, afzien van (zie ook: verhalmen)
 Vertichnisse (doen) = afstand (doen) van iets, afzien van iets
 Vertijen (ook: vertijgen) = afstand doen van iets, afzien van iets
 Vertijgen, zie: vertijen
 Verwalter = 1) persoon die bij afwezigheid van iemand diens zaken of taken tijdelijk waarneemt; plaatsvervanger 2) Persoon bekleed met bepaalde rechterlijke, bestuurlijke of militaire macht (bestuurder, gezaghebben, machthebber, commandant)
 Verweer = antwoord van de gedaagde op de eis van de aanklager
 Verwin = gerechtelijk beslag leggen op goederen (opwinnen of uitwinnen) op verzoek van een crediteur (verwinhebber of verwinner), die het vruchtgebruik krijgt en bij niet voldoening van de schuld na verloop van tijd en na verkregen gerechtelijke goedkeuring de goederen (opgewonnen goederen) mag verkopen of in bezit nemen. Een akte waarin een dergelijk verwin wordt toegekend wordt een akte van verwin of verwinbrief genoemd.
 Verwinbrief, zie: verwin
 Verwinhebber (ook: verwinner), zie: verwin
 Verwinner, zie: verwin

Verzetten van de wet, zie: Keurdag
 Vestenis = hypotheek, ook: bevestiging, bekrachtiging
 Vexatoir = onnodig, onredelijk
 Vice = in plaats van
 Vidimus = akte waarbij een bevoegde autoriteit verklaart een oudere akte te hebben gezien en dat die overeenkomstig is met de na die verklaring volledig afgeschreven tekst (een bijzondere vorm van een authentiek afschrift)
 Vidua = weduwe
 Viduus = weduwnaar
 Vilipenderen = verachten, versmaden, geringschatten
 Vilipendie = verachting, versmading, geringschatting
 Violentie = gewelddaad
 Violeren = schenden, verbreken, bederven, geweld aandoen
 Visiteren = onderzoeken (b.v. van een lijk)
 Vleeselijke conversatie = geslachtsgemeenschap
 Volontaire (voluntaire) rechtspraak, zie vrijwillige rechtspraak
 Voormomber (ook wel: voormond) = (eerste) voogd (mombler) over een onmondig of minderjarige, belast met het beheer van diens goederen en/of met diens opvoeding
 Voormond, zie: voormomber
 Votum = stem (o.a. bij de beslissing over een vonnis)
 Vreemdgeding = een term die bij het RAR tot nu toe alleen is aangetroffen in het rechterlijke archief van Tiel en die voorkomt bij de burgerlijke rechtspraak en slaat op zaken waarbij een van beide partijen geen inwoner van Tiel is (vreemd is). Tegenover vreemdgeding staat burgergeding, waarbij beide partijen wel uit Tiel afkomstig zijn.
 Vrijwillige of volontaire (voluntaire) rechtspraak = handelingen van het gerecht waarvoor men ná 1811 meestal naar de notaris ging (verkoopingen, testamenten, huwelijksvoorwaarden, boedelscheidingen, leningen, etc.)
 Vrijwillige overgifte / overgave (ook: gewillig decreet) = vrijwillig afstand doen van iets of instemmen met iets
 Vrouwenwaarheid, zie: mannenwaarheid
 Vulgo = bijgenaamd

W

Waarschap = zekerheid verlenen, borg stellen, vrijwaren, garanderen. Meer speciaal bij eigendomsoverdracht van onroerend goed zekerheid verlenen aan de koper door als verkoper garant te staan voor te lijden schade, in de regel in verband met eventuele aanspraken van derden op het verkochte of op het verkochte rustende lasten of schulden.
 Wederkleed, zie: weerkleet
 Wederkoop, zie: weerkleet
 Wederschuld = vordering
 Weeklagen = een rechtszaak aanspannen, met een gerechtelijke klacht komen (zich beklagen)
 Weerkleed, zie: weerkleet
 Weerkleet (ook: weerkleed, wederkleed) = gelijkkluidend afschrift of dubbel exemplaar van een geschrift
 Weerkoop (ook: wederkoop) = het terugkopen van iets; ook het recht om iets terug te kopen

Weeskamer = college belast met de oppervoogdij (oppertoezicht) op (half)wezen en hun belangen behartigt. In het werkgebied van het RAR hebben in ieder geval de steden Buren en Culemborg een weeskamer gehad. Als er geen afzonderlijke weeskamer was werden de belangen waargenomen door het gerecht, die wel afzonderlijke weesmeesters kon aanstellen. In de Bommelerwaard zijn in ieder geval geen weeskamers geweest.

Weesmeesters = personen belast de oppervoogdij (oppertoezicht) op de (half)wezen en hun belangen behartigt, leden van de weeskamer

Weet = aanzegging, kennisgeving

Wijnkoop = wijn gedronken bij eigendomsoverdracht of bij andere (juridische) handelingen (Het daadwerkelijke drinken van wijn werd in latere tijd ook wel afgekocht tegen een percentage van de waarde van de transactie.)

Wijnmaand = oktober

Willekeur = uit vrije wil tot standgekomen keur

Willige condemnatie = schijnvonnis waarbij iemand zich laat veroordelen tot betaling van een bepaalde som, waarbij geen geschil aan de orde is, maar waarmee de verplichting kan worden bewezen en parate executie gemakkelijker wordt gemaakt.

Willig decreet = procedure bij de verkoop van onroerende goederen waarbij de nieuwe bezitter zich kon vrijwaren van eventuele rechten die anderen (nog) meenden te hebben op het verkochte. Tijdens de procedure werd een ieder tot driemaal opgeroepen om eventuele rechten op te eisen. Indien niemand zich meldde of opponeerde tegen de verkoop, werd door de rechtbank willig decreet verleend en kon het eigendom later niet meer betwist worden. Bij willig decreet ging het om vrijwillige overdracht (verkoop) van goederen. Bij Onwillig decreet ging het om gedwongen verkopen of executies.

Wintermaand = december

Wissel(brief) = een schriftelijke opdracht van een schuldeiser (of 'trekker') aan een instantie of persoon om aan een aangewezen persoon (de 'houder' of 'nemer' van de wissel) danwel aan een door die persoon aangewezen derde, een bepaald bedrag op een bepaalde tijd te betalen.

Wisselprotest = verklaring van een notaris, griffier of deurwaarder ten behoeve van de houder van een wissel(brief) of een door hem aangewezen persoon, dat acceptatie of betaling van een wissel(brief) is geweigerd (protest van non-acceptatie of protest van non-betaling)

Z

Zetten = iemand aanstellen, benoemen, ook: vaststellen

Zomermaand = juni